

A tét az ember lelke

Faust,
avagy Goethe drámája a művészetben

KOVÁCS ÁGNES

Kunsthalle, München, 2018. II. 23. – VII. 29.

„Ó jaj, a lét rövid, és hosszú a művészet” – mondja Wagner, Faust famulusa Goethe drámai költeményében. És valóban, még néhány hónapig München Johann Wolfgang Goethe (1749–1832) kétszáz éves drámájának bűvöltében él. A Faust Fesztivál (faustfestival.com) keretében mintegy ötszáz esemény várja az érdeklődőket. Tartanak irodalmi esteket, színházi előadásokat,

CARL GUSTAV CARUS: *Húsvéti séta*, 1821,
olaj vászon, 49×40 cm

Museum Folkwang, Essen. © Arthotek

koncerteket, filmvetítéseket, és természetesen kiállítások is nyíltak. A müncheni Kunsthalle a tőle megszokott nagyszabású és átfogó kiállítással készült a fesztiválra. Nem csak festmények, grafikák és fotók, de zeneművek, filmek, sőt a drámához készült jelentősebb színházi díszletek is bemutatják az örök érvényű téma vagy ahogyan Heine fogalmazott, „a németiség világi Bibliájának” korszakokon átívelő aktualitását.

A paktum az ördöggel, a hűtlenség, az ámulás, az önámítás, az orgiasztikus ösztönök bódító kábulata, a Boszorkányszombat, Margit társadalmi kiszolgáltatottsága, a kétségbeesett gyermekgyilkosság, a tragikus vég, Mefisztó és Faust alakja máig foglalkoztatják a művészeket. A kiállításon hetven alkotó szerepel Delacroix-tól Sigmar Polkén át Robert Mapplethorpe-ig egészen új megközelítésben, mert a látogató maga is belép a világ „színpadára”, és így útítársává válik a tagadás ősi szellemének, Mefisztónak és a tanácstalan, a modern élet értelmét és célját kereső Faustnak.

ARY SCHEFFER: *Faust és Margit a kertben*, 1846

National Gallery in Victoria, Melbourne. © National Gallery of Victoria

Az első terem mintegy bevezeti a látogatót a Faust keletkezésébe, amelyen Goethe hatvan éven át dolgozott, de úgy, hogy rögtön ott is leszünk abban a jelenetben, amelyben az Isten és az ördög Faust lelkéért harcolnak. Az Égi Prológusban Isten engedélyt ad Mefisztónak arra, hogy megkísértse Faustot, mert mint mondja, „Tévelyg az ember, míg remél”, de tudja, hogy Faust végül megmenekül. A jelenetet Goethe sajátkezű rajzai illusztrálják, amelyek a mű megírása közben keletkeztek.

A következő teremben Faust dolgozószobájában találjuk magunkat, ahol a főhős kétségbeesve ismeri fel, hiába tanult annyit, az élet lényegét és célját nem sikerült megértenie. A korai romantikus festők, Carl Gustav Carus és Georg Friedrich Kersting művei vezetnek fel ezt a felvonást, éles ellentétet képezve a koreai Nam June Paik alkotásával, aki, úgy látszik, nagyon is átérezte Faust a mindenség titkának megfejtése utáni hiábavaló vágyát és a kudarcot eredményező melankóliát. Ezt a kudarcot akarja feledni Faust, amikor paktumot köt Mefisztóval,

fotó: Michael Neumann

ROBERT MAPPLETHORPE: *Önarckép*, 1985, ezüst-zselatin, 40x50x8 cm

© Robert Mapplethorpe, HUNGART © 2018

Kép a kiállításról, Kunsthalle München

Itt láthatók azok a híres színházi díszletek és filmrészletek is, amelyek Gustav Gründgens és Peter Stein színházi előadásairól készültek. Ezután a főhősök alakján keresztül követhetjük a dráma jeleneteit. Mefisztó, az ördögi csábító és egyben szellemes fickó lép elsőként a színpadra, kezdetben úgy, ahogy alakját a 19. századi festményeken és szobrokon ábrázolták. Mindez kiegészül a 20. század végi művészek, az „angyali” Sigmar Polke és a „határátlépő” Robert Mapplethorpe műveivel, melyek Mefisztó nehezen kiismerhető alakját sajátos értelmezésükben állítják eléln.

Ebben a keretben tűnik fel a Szabó István rendezte Mephisto főszereplője, Klaus Maria Brandauer is, aki Gustaf Gründgens alakjába bújva egy tehetséges művész politikai opportunizmusát testesítette meg, amikor az 1930-as években kiszolgálta az új nemzeti szocialista vezetők ideológiai elvárásait, és ezzel mintegy szövetséget kötött az ördöggel.

és megfiatalodva a világ örömeibe veti magát. Mint fiatal nemesember elcsábítja egy szegény polgár lányát, akit aztán elhagy.

Margit a 19. század festészetében mint ártatlan és jámbor szűzlány jelenik meg, pedig a drámában ennél sokkal árnyaltabb jellemként, a bibliai Éva megtestesítőjeként is értelmezhető. A festmények és Julia Cameron fotói után azonban egy egészen más Margit is megjelenik. A naiv, elcsábított és bűnbe esett nő alakja egyre inkább leszivárogtott a populáris kultúrába, ezt a „népi” értelmezést, amely átmenetileg oldja a korábbi tervek drámai feszültségét is, 150 levelezőlap mutatja be.

Margit és Faust szerelmi kapcsolata sok művészt inspirált egész Európában. Különösen a lány elcsábítása a drága ékszerekkel és az első csók a kulcsjelenetei a különféle ábrázolásoknak, de témaként tűnik fel Charles Gounod operájában, Franz Schubert és Hugo Wolf zenéjében is. A Boszorkányszombat ábrázolása is gyakori a képzőművészetben, amely teret adott a bujaság és a mezítelenség ábrázolásának, mint az Luis Ricardo Falero festményén látható, de Willi Baumeister is feldolgozta a témát a maga absztrakt formanyelvén az 50-es években.

Természetesen nem maradhattak el a Fausthoz készült grafikai illusztrációk sem, amelyek különböző értelmezésekben és különböző színvonalon, de az egész 19. században szinte tömegével jelentek meg. A kiállításon a romantikus felfogású Eugène Delacroix és az inkább tudományos érdeklődésű Gabriel von Max rajzai láthatóak.

Egy további teremet a Faust második részéhez készült illusztrációk töltik meg, amelyben Goethe Faustot a császári udvarba helyezi, ahol felkéri, hogy mágusként idézze meg az antik mitológia alakjait. Faust szerelemre lobban az általa megidézett Szép Heléna iránt, de gyermekük, Euphorion halála megakadályozza evilági boldogságukat, és Heléna visszatér az alvilágba. Faust később modern polgárként civilizálni akarja a természetet, természetesen Mefisztó segítségével. Ezúttal sem bukik el, és bár az ördög már a sírját ásatja, Goethe, bár megérezte az eljövendő modern kor tragikus fejleményeit,

EDUARD GRÜTZNER: *Mephisto*, 1872, 67×54 cm

Münchener Stadtmuseum, © Münchener Stadtmuseum

feloldozást ad hősének. Az állandóan töprengő, belső ellentmondásokkal küszködő embert Max Slevogt, Franz Stassen és Max Beckmann illusztrációi tárják eléink. Közülük Franz Stassen személye a legérdekesebb abból a szempontból, hogy bár a berlini Jugendstil egyik legtehetségesebb művésze volt, akárcsak a színész-rendező Gründgens, ő is Hitler szolgálatába állt, és szolgálataiért rákerült a Führer által létrehozott „Istenáldotta művészek” listájára.

Az utolsó teremben a különböző Faustkiadások láthatók történeti áttekintésben egészen a képregény műfajának megjelenéséig. Ebben a tekintetben a kiállításnak ez az aspektusa hasonló a Nemzeti Galéria március végén megnyílt grafikai kiállításához, amely egy kevésbé ismert magyar művész, Liezen-Mayer Sándor Faust-illusztrációinak bemutatására vállalkozik úgy, hogy munkáit beilleszti a 19. századi grafika fejlődésének történetébe. Liezen-Mayer Győrből került Münchenbe, és ott éppen az 1870-es években készült Faust-illusztrációinak köszönhetően vált híressé, majd az ottani akadémia professzorává.

LOUIS RICARDO FALERO: *Boszorkányszombat*, 1878, olaj, vászon, 145×118 cm
magányűjtemény, Monza, Olaszország

